

Праекты і рашэнні

ФАРНЫ, КАЛОЖА І ПАЛАЦ У СВЯЦКУ... З ГЛІНЫ

У пасёлку Сапоцкін з'явіўся музей, дзе сабраны макеты вядомых архітэктурных помнікаў «бязвізавага рэгіёна»

Экспазіцыя стане яшчэ адной адметнасцю ў турыстычным маршруце, які вядзе на Аўгустоўскі канал, лічаць арганізатары. Тут у адным месцы сабраны прататыпы амаль 20-ці славуцасяў Гродна і наваколля. Цікава, што стварылі макеты майстры-керамісты даволі хутка, усяго за два месяцы.

А вось ідэя ўзнікла значна раней. Як расказала начальнік аддзела культуры Гродзенскага райвыканкама Наталля РАМАНОВІЧ, такая думка з'явілася пры наведванні калгаснай майстэрні керамістаў у аграгарадку Верцялішкі. Сярод работ убачыла некалькі храмаў. Вось тады і падумала: а чаму не зрабіць цэлую экспазіцыю славуцых мясцін раёна? Майстры прапанову падтрымалі і на аснове фотаздымкаў і віртуальных канструкцый узяліся за справу. Літаральна за два месяцы з'явілася сапраўдная экспазіцыя. Было вырашана, што размесціцца музей мініяцюры у культурна-турыс-

тычным цэнтры гарадскога пасёлка Сапоцкін.

— Адрас невыпадковы. Праз Сапоцкін праходзіць адзін з самых папулярных турыстычных маршрутаў, які злучае Гродна і Аўгустоўскі канал, — расказвае Наталля Рамановіч. — Тут ёсць музей пісанкі, дзе можна прайсці майстар-клас па мясцовай тэхналогіі роспісу велікодных яек. Таму вырашылі акумуляваць матэрыяльную і нематэрыяльную спадчыну ў адным месцы. Дарэчы, усе храмы, якія прадстаўлены ў экспазіцыі, занесены ў Дзяржаўны спіс гісторыка-культурных каштоўнасцяў. Турысты, пабачыўшы іх у мініяцюры, магчыма, зацікавяцца і рэальнымі архітэктурнымі помнікамі з іх багатай гісторыяй.

Бадай, самым знакамітым у раёне можна назваць палацава-паркавы комплекс Свяцк. Будаваўся ён у XVIII стагоддзі па праекце італьянскага архітэктара Джузепе Сака для знакамітага роду Валовічаў. Але тым не пашчасціла тут пажыць. Існуе паданне, што дачка-шляхцянка пакахала мясцовага

конюха, і бацька жорстка з імі расправіўся, загадаў пазбавіць абодвух жыцця. Кажуць, што постаць той дачкі доўгі час бачылі ў апусцелым палацы. Да вайны тут месцілася наркалагічная лячэбніца, у пасляваенны час — санаторый для хворых на сухоты. Некалькі гадоў таму тут пачалася маштабная рэканструкцыя, у выніку якой палац стане турыстычна-забаўляльным цэнтрам з гатэлем. Макет якраз і адлюстроўвае яго будучы выгляд.

Вельмі прыгожа выглядае шматкупальная царква, якая ў рэальнасці знаходзіцца ў вёсцы Мількаўшчына. Дарэчы, гэта вёска, у якой нарадзілася Эліза Ажэшка. Праўда, царква тут будавалася ў той час, калі пісьменніца жыла ў Гродне, гэта было ў 1904 годзе. А будаваў храм на ўласныя сродкі ўдзельнік руска-турэцкай вайны, генерал-лейтэнант Канстанцін Шырма. Займаючы пасаду начальніка Санкт-Пецярбургскага ваеннага гарнізона, ён узяў за аснову праект сваёй гарнізоннай царквы. Будаваў храм талакой. І скончылі даволі хутка — за два гады. Царкву не пашкодзілі дзве вайны, але яна пачала разбурацца, калі тут месціліся збожжасховішча і млын. Праўда, у 90-я гады мінулага стагоддзя мясцовыя майстры ўзнавілі святыню.

Экскурсавод Анастасія БУГВІНА можа расказаць шмат цікавага аб кожным гістарычным помніку, які прадстаўлены ў мініяцюры. Вось, напрыклад, царква Аляксандра Неўскага, што пабудавана ў Індурі ў другой палове XIX стагоддзя. Спачатку праект быў вельмі дарагі, і яго перадалі іншаму прыходу. А тут пабудавалі больш просты будынак, тым не менш у выніку атрымаўся арыгінальны пірамідальны сілуэт. Асабліва сцяго царквы з'яўляецца вя-

лікае мастацкае пано на сцяне на біблейскую тэму.

— Мы хочам не толькі пазнаёміць з аб'ектам, але і расказаць аб гэтай мясцовасці, дзе знаходзіцца славуцасць. Напрыклад, у Адэльску ёсць не толькі помнік культуравага дойлідства, але тут жыве вядомы майстар драўляных музычных інструментаў Мар'ян Скрамблевіч, творчасць якога ўваходзіць у спіс нематэрыяльнай гісторыка-культурнай спадчыны. У спіс залічана і традыцыйная рэгіянальная кухня таго ж Адэльска. І такіх цікавых асаблівасцяў у раёне нямала, — адзначыла Анастасія Бугвіна.

Сярод макетаў прыцягвае ўвагу чырвоны касцёл, які знаходзіцца ў Скідзелі. Гэта былы прыдворны храм мясцовых князёў Чацвярцінскіх. Ён, дарэчы, і пабудаваны за іх кошт. Парадаксальна, але пасля вайны тут «кватэраваў» ваенкамат і адкрылі вадзіцельскія курсы. У канцы 90-х на ахвяраванні жыхароў зроблены касметычны рамонт. Аб'ект таксама ўнесены ў спіс гісторыка-культурнай спадчыны.

У макетах адлюстраваны і драўляныя храмы раёна, якія захаваліся ў вёсках Лаша, Прывалка і Парэчча. Усе яны выкананы ў кераміцы, але выглядаюць адпаведна са сваёй структурай.

У цэнтры экспазіцыі можна пазнаць славуцасці Гродна — Фарны касцёл, Свята-Пакроўскі сабор, Каложу, пажарную каланчу. Адсюль пачынаецца турыстычны маршрут на канал. Дарэчы, на карце маршрута ёсць такія аб'екты, як доты і фарты. Вакол канала іх не адзін дзясятка. Макет дота таксама вырашылі ўключыць у экспазіцыю. Нядаўна ён стаў чарговым экспанатам музея.

— Мы будзем папаўняць экспазіцыю, — паведаміла Наталля Рамановіч. — У будучым тут з'явіцца страчаныя помнікі культуры рэгіёна. Напрыклад, у самім Сапоцкіне некалі былі ўніяцкая царква, сінагога, яны таксама будуць адлюстраваны ў макетах па старых фотаздымках. Хочам таксама прадставіць старажытнае яцвяжскае гарадзішча.

Маргарыта УШКЕВІЧ.
Фота Мікалая ЛАПІНА.

Спытайце пра радзіннае

Ці можна дарыць нож?

Соф'я Парфір'еўна Н. з Мінска задала пытанне: «Маладым на вяселлі падарылі нажы. Жыццё ў сужэнцаў не склалася — пажылі толькі год. Старэйшыя людзі казалі пасля, што дарыць нажы даволі кепская прыкмета. Нажы гэтыя ў яе захоўваюцца і цяпер. Што з імі рабіць?»

У сакральнай мове абрадавых практык беларусаў нямала рэгламентацый звязана з існаваннем і выкарыстаннем побытавых рэчаў селяніна. Прычым часцей за ўсё яны маюць характар дакладна сфармуляванай забароны, сутнасць якой не падлягае абмеркаванню: так трэба — і ўсё тут! Напрыклад, не пазычай суседу нічога ў вялікае свята, асабліва солі і агню. Да гэтага шэрагу адносіцца шматлікія прадметы хатняга ўжытку і побытава-гаспадарчага карыстання, у тым ліку і нож.

Прадметы хатняга побыту і гаспадарчыя прылады працы ў народным ужытку дзяліліся на мужчынскія і жаночыя. Мужчынскі пачатак сімвалізавалі вострыя, калючыя, рэжучыя прадметы: сякера, нож, іголка, малаток, брусок, што касу менцяць, і іншыя. Шэраг рэчаў сімвалізаваў жаночы пачатак: дзяжа, даёнка, збан, міса, ложка, серп, падкова і іншыя. Даволі часта гэтыя рэчы ўтваралі сімвалічную «сямейную пару»: ключ і замок, прамы нож і закруглены серп, прамая іголка і загнутая шпілька, прамы крук

і сагнутая завеса, дышаль і дуга, аглобля і хамут і г. д.

Магчыма, гэта функцыянальнае, семантычнае і знакавае размежаванне «парных» прадметаў хоць у нейкай ступені дапаможа зразумець прычыну таго, чаму нажы ніколі не былі прадметам, які дарылі родным і блізкім, а тым больш маладым на вяселлі.

Абрадавыя сітуацыі, у якіх нож з'яўляецца галоўным атрыбутам, даволі шматлікія і разнастайныя. Але шматпланавыя кантэксты зводзяцца да **дзвюх асноўных функцый — перасцерагаць, абараняць і дзяліць, адразаць, адлучаць, раз'ядноўваць**. Згадаем некалькі сітуацыйных прыкладаў.

Зусім нечакана нож аказаўся самым запатрабаваным прадметам на працягу першага года жыцця нованароджанага. Да часу хрэсьбіна нож, які ляжаў пад поцілкай у калысцы, засцерагаў нехрышчонае дзіцё, «каб яго не падмяніла нячыстая сіла». Калі ж па вёсцы неслі нябожчыка, маці клала нож у калысцы дзіцяці вастрыём да вуліцы. Каб па дарозе ў храм да дзіцяці не прычапіліся «прызоры», маці клала на парозе нож, а хросныя бацькі павінны былі пераступіць цераз яго. Калі ж немаўля пужалася, то яго «мералі» нажом, каб той «уцягнуў», гэта значыць забраў, у сябе спуд.

Нож выконваў сваю галоўную ролю як прадмет, які дзяліў цэлае на часткі. Гэта побытавая функцыя асэнсавана ў традыцыйнай культуры па-свойму і стала падставай для ўзнікнення пэўных абмежаванняў і патрабаванняў. Так, набываць нож павінен толькі гаспадар; відаць, таму лічылася, што і наразаць хлеб таксама павінен мужчына.

Функцыя дзяльбы, адлучэння, адмежавання, якая была замацавана за нажом, нарадзіла шэраг забарон, звязаных з паводзінамі людзей за сталом, які наадварот, з'яўляўся сімвалам аб'яднання, злучэння, збліжэння. Напрыклад, лічылася, што той, хто есць з нажа, будзе нястрыманым, злым, «вострым на язык», а таму ад яго адхінуцца людзі. Кожная выхаваная ў традыцыях гаспадыня ведала, што **нельга пакідаць нож на сталі і асабліва ўтыркнутым у хлеб**, бо гэта прывядзе да таго, што дамачадцы будуць пастаянна сварыцца між сабой; менавіта таму забаранялася класці нож на сталі паміж мужам і жонкай.

Для дапытлівых чытачоў нашых дыскурсаў звяртаем увагу, што **гаворка ідзе не пра сталовыя нажы, якія ідуць у пары з відэльцамі, а пра той нож, якім «працуюць» на кухні, калі гатуюць ежу.**

Мудрая захавальніца народных традыцый Марыя Іванаўна Салановіч з вёскі Любонічы Кіраўскага раёна расказвала: «Пасля вя-

селля праз дзён дзесьці я прыбегла дамоў і кажу маці: «Матулечка, я хачу вярнуцца дамоў!» Маці палажыла на стол непачаты бохан хлеба, адрэзала краец і сказала: «Глядзі, дачушка, во, абратна не прыляплю. Як гэты кавалак назад не прыклеіш, так і ты жыві з мужам, і да нас не вяртайся!»

Калі маладыя павінны сядзець на працягу вяселля за адным сталом, на адным кажусе, калі іх заводзілі за стол са звязанымі рукамі, то зразумела, што **падарыць ім нож магло азначаць толькі адно — жаданне, каб гэты сямейны саюз быў недаўгавечным.**

У беларусаў лічылі, калі дзяўчына падарыць свайму хлопцу сцізорык — іх вяселля не адбудзецца: з жаніхом здарыцца бяда. А сярод скандынаўскіх народаў да нашага часу бытуе павер'е: калі ў дзень вяселля нявеста дакранецца да нажа, яна можа застацца бяздзетнай. Параіць аўтару ліста можам наступнае: **падараваныя нажы неабходна выкінуць, а лепш за ўсё лобным чынам знішчыць.**

Аксана КАТОВІЧ, Янка КРУК.

Дасылайце свае пытанні аб каранях і прыстасаванасці да сучаснага жыцця календарных і сямейна-побытавых народных традыцый і абрадаў на паштовы або электронны адрас рэдакцыі з пазнакай «Пра радзіннае».